כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

■ בס"ד ■ יום רביעי ■ גיליון פסח ■ [נפתלי/נשיא] ■ י"ב ניסן ה'תשע"ט ■ 17.04.2019 ■ גליון מס' 527 ■

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

למען תספר
בליל הסדר נצטוו עם ישראל לספר בכל שנה את סיפור יציאת מצרים. בעקבות כך תקנו חכמינו את סדר ההגדה, שדרכה אנו מספרים...
המשך בעמי 2

גדר השיעור
"עד שתחטפנו שינה"
כתב השו"ע (סימן תפ"א ס"ב): "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים, ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך...
המשך בעמי 3

שויית קיץ
השנה שביעי של פסח חל ביום שישי האם יהיה מותר לאכול חמץ וקטניות (לאשכנזים) בשבת אסרו חג של פסח?...
המשך בעמי 4

סיפור לפסח
שישה עשר מי יודע?
מידי שנה עם פריחת האביב, מתרחב לב הבריות ה"רגילות" ומתמלא בשמחת התחדשות, לעומתם לבני משפחת קלמן...
המשך בעמי 8

שביבים
■ והיא שעמדה
■ בזכות יום תפילה
■ המועמדים לעבודה במיקרוסופט
■ הא לחמא עניא
■ בקשת רבי לוי הברדיצ'ב
■ אין טשטוש של ההיסטוריה
■ כך צורף דיוויד למשחק
המשך בעמי 10

פסח חג המשפחה

/ הרב יעקב הלוי פילבר

פסח על מצוותיו הוא החג של כל המשפחה, שלא כמו סוכות שרק הגברים חייבים במצוות של חג הסוכות, הרי מצוות הפסח היא "איש שה לבית אבות שה לבית", וכשמשה מוסר לישראל את המצווה הזו הוא אומר להם: "משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח". ולא רק קרבן פסח היא מצווה משפחתית אלא גם "ליל הסדר" שאנו עושים זכר לקרבן פסח, גם במצווה הזו משתתפת המשפחה כולה, הגברים הנשים והילדים, ולא עוד אלא שעיקר הסדר הוא סביב הבנים, "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה". מדוע המשפחה בכלל והבנים בפרט הם במרכז חג הגאולה ממצרים? כבר בפתיחת ספר שמות התורה מציינת את המשפחה ככתוב: "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה, איש וביתו באו". ולא רק התורה אלא גם פרעה בחושו העיוור הבין שהמשפחה ודור העתיד הם סוד ההישרדות של עם ישראל, ועל כן הוא מפנה את גזירותיו בעיקר לפגוע בדור העתיד, תחילה הוא מנסה לעשות זאת בעזרת המיילדות, וכשהוא רואה שאינן משתפות עמו פעולה להמית את הנולדים על האבנים, הוא מצוה לכל עמו: "כל בן הילוד היאורה תשליכוהו", הנסיון של פרעה לפגוע בעם ישראל אינו בפגיעה באוכלוסיה הבוגרת, שאמנם הוטל עליהם עבודת פרך אך לא השמדתם. מה שאין כן את הבנים ציוה פרעה להמית. גם המכות שהביא הקב"ה על פרעה ומצרים היו מכוונות לדור העתיד כמו שאמר הקב"ה למשה: "למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים". גם המשא ומתן שהתנהל בין פרעה למשה עומדים הבנים במרכז, וכשפרעה שואל את משה: "מי ומי הולכים?" משיב לו משה: "בנערינו ובזקנינו נלך, בבנינו ובבנותינו" ופרעה דוחה את ההצעה הזו ואומר: "יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם, לכו נא הגברים ועבדו את ה'"., ורק לאחר מכת החושך מתרצה סוף סוף פרעה ואומר למשה: "לכו עבדו את ה' . . . גם טפכם ילך עמכם".

מקומם המרכזי של הבנים בגאולה היה לא רק בהיותם במצרים קודם צאתם מעבדות לחירות, אלא גם לאחר בואם של עם ישראל לארץ ישראל, גם שם מעמידה התורה את הבנים במרכז בשורת הגאולה. ככתוב בתורה: "כי תבואו אל הארץ . . . והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם". ו"בניכם" שנאמרו כאן הם "הבן הרשע" כמו שמפרש רש"י: "בפרשה הראשונה נאמר 'והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם', בבן רשע הכתוב מדבר שהוציא עצמו מן הכלל". והנה לשמע הבשורה הזאת כתוב בתורה: "ויקד העם וישתחוו". ופירש רש"י: "ויקד העם. על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם". שלוש בשורות נתבשרו כאן ישראל ועל כולן הם שמחו והודו בהשתחוויה לבורא עולם, ונשאלת השאלה: אפשר להבין שהעם שמח על בשורת הגאולה, שהרי לא דבר פשוט הוא לצאת ממצרים, באשר ארץ מצרים היתה בעת ההיא בית סוהר גדול, כמו שמובא במדרש (שכל טוב שמות יח): "אשר הציל את העם מתחת יד מצרים. מה תלמוד לומר והלא כבר נאמר 'אשר הציל אתכם מיד מצרים'? אלא אמר מתחלה לא היה עבד יכול לברוח ממצרים, ועכשיו הוציא את העם כולו יחד מתחת יד מצרים ולא היו יכולין למחות בידם", כמו כן אפשר להבין שהיתה שמחה על בשורת ביאת הארץ באשר בארץ ישראל היו ערים בצורות ועם חזק, ועל כן שמחים על שתי הבשורות שאינן מובנות מאליהן. אך יש לשאול מהי הבשורה בהולדת הבנים, לאיזה עם אין בנים,? ובמיוחד בדור שהיה רגיל ללדת ששה בכרס אחד, ובמיוחד השמחה לכאורה אינה במקומה כשהבנים שנתבשרו עליהם כאן הם "בן רשע", מהי הבשורה בבן הרשע? ואכן הבן הרשע הוא שהביא לשמחה - וכל כך למה? כי בשורת הבנים נאמרה לעם ישראל מיד לאחר מכת החושך שבה נהרגו רבים מישראל על שהיו רשעים, ממיתתם של הרשעים במכת החושך הבין העם שישראל שחטא לכאורה מפסיק להיות יהודי ולכן הומת, והם חששו מה יהיה על בניהם כשיבואו לארץ אם חלילה יהיו רשעים האם יפסיקו להיות חלק מעם ישראל. אך לאחר ששמעו מפי הגבורה שגם לבן הרשע התורה קוראת "בנים" ככתוב: "כי יאמרו אליכם בניכם", מזה הבינו ש"ישראל אף על פי שחטא ישראל הוא", היתה זאת להם בשורה גדולה שגם הבנים הרשעים נכללים בכלל ישראל, ועל הבשורה הזאת "ויקד העם וישתחוו".

בהגדה של פסח סדר ארבעת הבנים הוא חכם רשע תם ושאינו יודע לשאול ואילו רשימת ארבעת הבנים בתורה הראשון הוא הרשע ואחריו את ה"שאינו יודע לשאול", אח"כ "התם" ורק לבסוף את הבן החכם. ואולי בסדר הזה רומזת לנו התורה מהו סדר העדיפויות שלנו בטיפול במגוון הבנים, בעדיפות הראשונה יש לטפל דווקא בבנים שהתרחקו, למשכם בחבלי אהבה, ובעדיפות שניה את הילדים עם מוגבלויות טעוני טיפוח שאינם יודעים לשאול, ולאחריהם את הבינוניים, ולבסוף הבן החכם המחונן, מכל האמור מבואר, כי המשפחה היא מרכזו של העם והבנים הם מרכז המשפחה, עם נדע בסדר הזה לחנך ולטפח את דור ההמשך נזכה לגאולה שלימה.

למען תספר

/ הרב איתמר הרשקו*

בליל הסדר נצטוו עם ישראל לספר בכל שנה את סיפור יציאת מצרים. בעקבות כך תקנו חכמינו את סדר ההגדה, שדרכה אנו מספרים לבנינו את סיפור ידיעת ה' ביציאת מצרים, וכמו שנאמר בפרשת בא- ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים... וידעתם כי אני ה'.

כאשר משה מגיע לגאול את ישראל, אומר לו הקב"ה שהמטרה הסופית של יציאת מצרים- ידיעת ה'. ולכן המקום בו הקב"ה בוחר להדגיש למשה, שעצם סיפור יציאת מצרים מביא לידיעת ה', אינו מופיע במעמד הסנה טרם היציאה לשליחותו ואף לא בסוף יציאת מצרים, כי אם בתחילת פרשת בא בעיצומן של המכות.

דבר זה בא לומר לנו שהסיפור האמיתי של יציאת מצרים אינו מסתכם בקושי ושעבוד הנגמרים בגאולה, כי אם בתהליך אותו עוברים ישראל ומצרים, עד יציאתם של ישראל ממצרים.

למרות זאת לא זכו ישראל להגיע לדרגה של ידיעת ה' כי אם בסוף הארבעים שנה- אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים. ומי שכן הצליח לדעת את ה' היה יתרו, שאמר כבר בסוף יציאת מצרים וקריעת ים סוף : עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים, כי בדבר אשר זדו- עליהם.

הסיבה שיתרו כן זוכה לכך היא, משום שיתרו לא יודע דבר טרם התרחשות יציאת מצרים, לעומת בני ישראל שנמסר להם הסימן של 'פקוד פקדתי' כסימן לבא הגואל. ישראל שידעו זאת, חיכו וציפו כל העת להגשמת הסימן ומשכך הם לא שמו ליבם למה שקורה עמם באמת.

יתרו לעומת זאת שהיה בגזרה הראשונה של 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו'- כן ידע מהיכן הגיעו ישראל והיכן הם כעת, כגאולי ה'.

בעת שישראל היו במדבר הם סיפרו את סיפור יציאת מצרים רק פעם אחת בשנה השנית, וגם זה רק מגזירת הכתוב כדברי רש"י בפרשת בהעלותך, בעוד שבשאר ארבעים השנה שהם היו במדבר לא עשו ישראל את הפסח כיוון שלא היו נימולים.

בעקבות זאת נשתכח מישראל סיפור הדברים, כמו שהיה בדיוק כדרך כל סיפור שלא מסופר בתמידות. וכאשר ישראל נכנסים לארץ הם מספרים לבניהם את סיפור יציאת מצרים ברושם אחר ממה שהוא היה בזמן התרחשותו.

דבר זה, גילה לנו גדעון, כשעמד לחבוט חיטים בגת של אביו למחרת ליל הסדר- כששם נגלה אליו מלאך האלוקים המשבחו- "ה' עמך גבור החיל". ואילו גדעון עונה לדבריו "בי אדני ויש ה' עמנו... ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה'".

תשובת ה' לדברי גדעון מראה שאכן הצדק עמו- ויפן אליו ה' ויאמר לך בכחך זה והושעת את ישראל. לא רק שאין תרעומת על דברי גדעון כי אם אישור לדבריו, שאכן מה שספרו לו אבותיו בלילות הסדר זה לא כפי שצריכה להיות ידיעת ה', וזאת משום שסיפור שכזה תלוי אך ורק בנפלאות. וכאשר אין נפלאות או כשנסתרים הגבורות והנוראיות- מתחילות הקושיות, איה ה'.

וכך כל ימי בית ראשון שואלים הנביאים את שאלתו של גדעון כירמיהו ודניאל שאף השמיטו את 'הגבורה' ו'הגדולה' בדברי נבואתם על ה', כיוון שלא ראו את הגבורה והנוראות כשנחרב הבית.

רק גדעון השכיל לראות ולדעת את ה', ולכן גדעון בדורו כמשה בדורו. שכן משה הוציא את ישראל ממצרים וגדעון הוא זה שזוכה להבין כיצד יש לספר את יציאת מצרים וגבורות ה'.

אנשי כנסת הגדולה שמימי בית שני, מחברים את סדר ההגדה לאחר שהם הולכים בשיטתו של גדעון ומבינים עניין זה. ובכך הם מחזירים עטרה ליושנה באמרם- הן הן גברותיו והן הן נוראותיו, ורק אנו לא ראינו ולא הבנו זאת.

על-כן בבואנו לספר את סיפור יציאת מצרים עלינו לדעת שאין מדובר כאן בדברי מופתים, וכמו שאמר פרעה למשה- לעיר של עפריים אתם מכניסים תבן? והרי מצרים הם מכשפים כך שגם אם יתגלה שה' עושה מופתים הגדולים ממופתי מצרים אין זו הוכחה לדבר, אלא רק הבדל כמותי.

אך אם נראה שה' הולך עם פרעה ומצרים על פי דרכם, ובכל זאת מצליח להוציא את ישראל ממצרים- זו ההוכחה והידיעה הברורה על דבר ה'.

מסיבה זו גדעון מבקש סימן בארץ ולא מופת בשמים, כהוכחה לכך שה' יהיה אתו. שעד ימיו מלחמות ישראל היו רצופים בניסים- שמש בגבעון דום, מן השמים נלחמו הכוכבים. אך אין זו הדרך לדעת את ה', וכמו שאמר גדעון בעצמו- ואיה נוראותיו. אך כאשר נראית הנהגת ה' בארץ, אזי ניתן לראות את גדולת ה'.

כל סיפור יציאת מצרים בא להשריש בנו את מציאות ה', זו שאנו יכולים לראות בעינינו ובכך לדעת את ה'.

שכל המצוות הן זכר ליציאת מצרים אותה חווינו, ולא זכר למעשה בראשית אותה לא ראה אדם. וכדי לקיים את מצוות ה' ולדעת אותו, אנו חייבים לזכור שהכול החל בתהליך יציאת מצרים.

על כן בלילה הזה, יש לספר לבנים שבכל דור ודור את סיפור יציאת מצרים לא רק כמעשי מופתים, כי אם כיצירה של עם מראשית ועד

אחרית ע"י ירידה למצרים השתעבדות להם ויציאה הבאה לאחר עשר מכות, שגם בהם ישראל טרם נושעו. ואף לאחר מכן הם טרם יצאו לגמרי ממצרים- עד לקריעת ים סוף הנמצא בקצה גבול מצרים.

משכך עלינו להתבונן בפרטי הפסוקים ולנסות לראות כיצד הוליך הקב"ה את משה, פרעה וישראל ממצב של עבדי פרעה לגאולי עולם. ובדרך שבה לא רק שפרעה משלחנו, כי אם נותן בידינו עולה וזבחים.

כדי לספר זאת עלינו להבין את דברי יתרו- 'בדבר אשר זדו, עליהם'. וכך לראות שעשרת המכות וכל שליחותו של משה לא היו רק כדי להביא לשחרור ישראל מעבדות מצרים, כי אם הם באו להביא לידיעת ה' והנהגתו.

דבר זה ניתן לראות רק אם בכל פרט ופרט נבין שהמצרים כרו לעצמם את הבור בו הם נפלו.

מכת הדם הגיעה מתוך היאור. וכל כך למה? כיוון שגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו- נשארו ביאור גופות רבות של ילדי ישראל ובהמשך אף של ילדי המצרים.

אותם גופות נשמרו במעמקי היאור ולא נאבדו, כשמורים בהקפאה. וכשהגיע זמן מכת דם והכה אהרון על היאור, יצאו אותם גופות והדגים החלו לנגוס בהם. מרגע זה יצאו כל הדמים שנשתמרו והחלו להיות בכל היאור, ומסיבה זו הדגים היו הראשונים שמתו.

כתוצאה ממכה זו החלו המצרים לחפור סביבות היאור וליצר למעשה ביצות. וכהמשך למכה הקודמת הם יצרו בעצמם את המכה הבאה- צפרדע הנמצאת בביצות.

וכמו שראינו בימינו בחזירתנו לארץ שהביצות הביאו עמם גם יתושים- כך במצרים היו אלו הכינם.

שינוי האקלים הזה גרם לבא הערוב ומיד אח"כ למכת הדבר- תחילה בחיות, ולאחר מכן בבני האדם שנדבקו בשחין.

חלוקת המכות עד לשלב זה הם כסימנים בהגדה- דצ"ך. שהם שלוש מכות שאחד הוביל בהם את בוא השני. ומכות עד"ש- תוצאת אותם שלוש המכות והנזק שנגרם לבהמה ולאדם.

כהמשך לכך הוכו מצרים בארבעת המכות האחרונות- במכות הבאות משמים.

תחילה הובא הארבה שחיסל את יבולם, לאחר מכן בא הברד ששיבר את כל עץ השדה.

החושך ומכת בכורות חתמו את מכות מצרים, וראו כולם שמה שרצו המצרים ואף עשו לישראל כשהחשיכו עיניהם והרגו את בניהם- המצרים בעצמם חשכו עיניהם ומתו בניהם.

בדרך זו של סיפור יציאת מצרים, נזכה ונדע את ה'.

*יצא לאור בשעה טובה מהדורה מיוחדת של "ביד איתמר" על ההגדה- מהדורת ספירלה לליל הסדר. ניתן להשיגה בנייד: 054-7877580

גדר השיעור "עד שתחטפנו שינה"

/ הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

כתב השו"ע (סימן תפ"א ס"ב): "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים, ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו, עד שתחטפנו שינה".

הנה כתב הג"ר שמואל ברוך גנוט שליט"א, (בקובץ מרי"ח ניחוח, גליון 37) שיש לעיין האם 'עד שתחטפנו שינה' הוא שיעור וגדר בהמצוה, או שהוא כעין פטור של אונס, שכאשר חטפתו שינה אינו מחויב להתאמץ ולעמול בנפשו כדי שלא יירדם. וההשלכה ההלכתית שבין ב' הצדדים היא לכאורה האם כשהאדם נרדם בליל הסדר ושוב התעורר עירני באמצע הלילה, האם עליו לשוב ולספר ביצי"מ. שאם כשנרדם אזי הסתיים חיובו לספר, כיון שמספרים את הסיפור עד שנרדמים, אזי שוב אינו צריך לשוב ולספר. אך אם הוא סוג של אונס, א"כ כשהוא שוב עירני, עליו לשוב ולספר ביצי"מ.

ואכן מצינו שהחק יעקב (תפ"א סק"א), הפרמ"ג (שם א"א סק"א), המקו"ח (שם סק"א) ושו"ע הגר"ז (שם ס"א) כתבו שאם חטפתו שינה ושוב התעורר קודם עלות השחר, שפקע ממנו חיוב הסיפור, ומותר לו כבר לאכול ולשתות (היינו להשיטות שטעם איסור אכילה אחר אפיקומן הוא בכדי שהאכילה לא תקשה עליו לספר ביציאת מצרים).

ואולם בשו"ת התעוררות תשובה (סימן רע"א) האריך להוכיח שגם לאחר שהתעורר, חייב לספר ביציאת מצרים (ואין הספר תח"י). וחזינן מכל הני פוסקים, למעט לדעת ההתעוררות תשובה, שהחיוב פוקע לאחר שנרדם.

ואולם עדיין עלינו להבין את סיבת השיעור הלזה, שלא מצאנו כמותו בכל התורה, שאדם נפטר ממצוה בגלל שהשינה חוטפתו.

ונסה להשיב על כך במספר דרכים:

א) כאשר אדם מספר סיפור בעייפות ובלא צלילות הדעת- זהו חסרון בעצם הסיפור (כך ביאר הרה"ג רבי אריה פרידמן שליט"א).

ב) מצד אחד עלינו לספר ביצי"מ, אך מנגד יש לנו חיוב לשמוח ביו"ט, ולא לענות את גופינו בו, ואדם שרוצה לישון ואינו יכול- הרי זהו פגם בשמחת היו"ט שלו. ומצאתי שהמהר"ל כתב (גבורות ה' פנ"ג) לגבי החכמים שהיו מספרים כל הלילה ביצי"מ, וז"ל: "וכדי שלא יקשה לך איך היו מונעים את השינה מעיניהם ביו"ט, אמרו שלא היה להם צער, כי מחיבוב המצוה היה הזמן קצר להם מאד שלא הרגישו עד שעלה עמוד השחר" (עכ"ל). הרי למדנו מדבריו שישנה בעיה למנוע בפועל ובכוח את השינה מעליו ביו"ט, וכמשנ"ת.

ג) יתכן חידוש חדש, דהנה מהלכות ליל הסדר צריך שיחוש אדם בן חורין, (שפירושו תחושת שיחרור ונינוחות, כמבואר בכמה דוכתין). ונראה שאדם ששינה חוטפתו והוא מכריח את עצמו בדוחק להישאר עירני, שאין זה מדרך חירות, וע"כ לא תיקנו שבכהאי גוונא צריך להתאמץ ולספר ביצי"מ. (ע"כ).

והגאון רבי ישכר דוב הופמן שליט"א, (מח"ס "כעמיר גורנה" ו"כמראה הקשת") כתב להוסיף על הדברים הנ"ל (בקובץ מרי"ח

ניחוח גליון 38) וז"ל: הנה עיין להגר"נ קרליץ שליט"א, בספרו חוט שני ח"ג (בקובץ עניינים סוף עמוד רל"ד) שכתב וז"ל: מסתברא דהכוונה הוא שעד שיעור זה חייבים עדיין לעסוק בסיפור יציאת מצרים או בהלכות פסח, ואין הכוונה שהחיוב עד שנרדם, דאז פטור כדין אונס, דא"כ מאי "עד שתחטפנו", הרי צריך להתגבר שלא תחטפנו שינה ויהיה אנוס. אלא פירוש "עד שתחטפנו" הוא דאם השינה טורדתו כגון שראשו כבד עליו אין צריך ללחום עימה, ומותר לו לילך לישון [והאחרונים דיברו מזה]. עכ"ל.

ויש לעיין בשיעור "עד שתחטפנו שינה", הנה רבינו יוסף חיים זצ"ל בבא"ח (שנה א', פרשת צו אות ל"ז) כתב וז"ל: חייב אדם לספר בנסים ונפלאות שעשה השם יתברך לנו ולאבותינו, עד שתכריחנו השינה לישון. עכ"ל. נראה שר"ל שצריך להיות עייף מאוד שהוא מוכרח ללכת לישון. וע"ע להגר"ד פארדו בחסדי דוד על התוספתא סוף מס' פסחים ודו"ק. אמנם הגרב"צ א"ש זי"ע בשו"ת אור לציון ח"ג (פרק ט"ו אות י') אחר שהביא דברי השו"ע (בסימן תפ"א) הנ"ל כתב "ועל כן יש ליזהר שלא ללכת לישון אלא אם כן חטפתו שינה, ואף שמחמת כן יירדם עם בגדיו אין בכך כלום, וכל זמן שלא חטפתו שינה יעסוק במצות סיפור יציאת מצרים. עכ"ל. ויש לדייק בדבריו א) שפירש "עד שתחטפנו שינה" ממש, שמתוך סיפור יצ"מ הוא נרדם. ב) ועוד מה ר"ל "ואף שמחמת כן יירדם עם בגדיו אין בכך כלום" האם בעלמא ס"ל להקפיד שלא לישון עם בגדיו משום שקשה לשכחה, ורק מחמת שליל פסח היא ליל שימורים לכן אין לחשוש לזה, ובפרט לפי מש"כ הגרי"ח אוהב ציון נר"ו בספרו החשוב "חודש אשר ישועות בו מקיפות" (בפתיחה א', עמוד ט"ז והלאה) לבאר שפסח מסוגל לזכרון. ע"ש. אמנם עיין לאחיו הגרא"י אוהב ציון נר"ו בספרו זכר עשה (עמוד שס"ח בד"ה ועמא דבר) שכתב שאין מקור להאומרים שאין לישון עם בגדיו.

ובקובץ אור ישראל (מאנסי ניו יורק. תשרי תשנ"ט, עמוד ר"כ) הביא בשם חכם אחד רמז נאה בזה, שבפסח היא הזמן המתאים ביותר ל"שתחטפנו שינה", שהברית בין הבתרים היה בליל פסח, ושם נאמר (בראשית ט"ו, י"ב) ותרדימה נפלה על אברם, וזה רמז שבפסח לא הולכים לישון אלא "תחטפנו שינה", ודו"ק.

ובספר חיים לראש (נרצה אות ה', בהוצאת שובי נפשי עמוד ש"ג) כתב וז"ל: דאם יודע בעצמו שלא יוכל להתפלל כראוי בתפילת שחרית של פסח, ויחלש כחו ויהיה נים ולא נים, הרי יצא שכרו בהפסדו, ויותר טוב ושכבת וערבה שנתיך. וכן כתב בספר עמודי שמים (דף רמ"ז ע"ב).

ומה שציין להיעב"ץ בסידורו הוא נמצא בשערי שמים (שער השיר הלכה 41) וז"ל: חייב אדם לעסוק בהל' פסח ובסיפור נס יצ"מ עד שתחטפנו שינה, או שצריך הרבה ללכת לישון על מטתו כדי שיתחזק כחו שיוכל להשכים לבהכנ"ס ולא יטרד בתפילתו (עכ"ל).

וע"ע אריכות דברים בזה בסוכת חיים (עמודים ת"ס-תס"ג), וכן בספר הלכה של פסח (ח"ב עמוד קע"ז).

*מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

שו"ת קיץ
הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

אכילת חמץ וקטניות בשבת אסרו חג פסח

שאלה: בס"ד ערב פסח תשע"ב (נערך מחדש בתוספת מרובה ניסן תשע"ח)

רבים שואלים בעקבות כך שהשנה שביעי של פסח חל ביום שישי האם יהיה מותר לאכול חמץ וקטניות (לאשכנזים) בשבת אסרו חג של פסח?

האם יהיה מותר לבשל מאכלי קטניות (הכשרים לפסח לאוכלי קטניות) בשביעי של פסח עבור שבת זו?

כמובן שכל שאלה זו אינה שייכת כלל לבני חו"ל ששומרים יו"ט שני של גלויות.

תשובה:

אכילת חמץ בשבת זו

ראשית יש לברר היאך ייתכן שיהיה ברשותנו חמץ בשבת זו, הרי חמץ שהיה בבעלות ישראל קודם הפסח ולא נמכר לגוי, בכל מקרה אסור באכילה ואף בהנאה מדין 'חמץ שעבר עליו הפסח' וליצור חמץ במהלך השבת עצמה (ללוש בצק וכולי) זה לא אפשרי מצד איסור מלאכה בשבת, ולא תיתכן מציאות זו אלא או בחמץ השייך לגוי או חמץ שנמצא ברשותנו אך נמכר לגוי במכירת החמץ.

והנה זה פשוט שבשבת שאחר שביעי של פסח כבר אין איסור אכילת חמץ, אמנם יש לדון האם יש לאסור את החמץ באכילה מצד הלכות 'מוקצה' שהנה כלל בידינו בהלכות אלו שכל דבר שהיה מוקצה בבין השמשות של כניסת השבת, ממשיך להיות 'מוקצה' גם בהמשך השבת אף אם ניטלה ממנו סיבת המוקצה, ודוגמא לכך היא פסיקת ה'משנה ברורה'[א] אודות בגדים אשר היו רטובים בכניסת השבת ומשום כך אסור לטלטלם (גזירה שמא יסחוט) נחשבים הם למוקצה למשך כל השבת גם אם במהלך השבת הבגדים התייבשו, ואם כן יש לומר שהוא הדין ביחס לחמץ שמאחר ובזמן בין השמשות של כניסת השבת החמץ הוא 'מוקצה' שהרי בין השמשות הוא ספק יום, וא"כ זמן זה הוא עדיין ספק זמן 'שביעי של פסח' שהחמץ בו אסור באכילה (מחמת הספק) ומיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא[ב].

אמנם הראשונים[ג] חידשו לנו שכלל זה לא שייך אלא רק אם סיבת המוקצה בזמן בין השמשות היא משום היום שיבוא כגון בבגד רטוב שהסיבה שהוא מוקצה זה מחמת השבת הנכנסת, אבל כאשר סיבת המוקצה היא מחמת היום שעבר ולא מחמת היום שיבוא, או אז אין אנו מחילים כלל זה, ולאחר בין השמשות, פוקע איסור

המוקצה, ודוגמא לדבר הוא דין האתרוג בשמיני עצרת שמותר באכילה אף על פי שהוקצה למצוותו במהלך ימי חג הסוכות[ד].

ולכן אין מניעה מלאכול את חמצו של הגוי (בהסכמתו) במהלך שבת זו.

חמץ הנמכר לגוי

אך כאשר מדובר על חמץ שהיה ברשותנו בערב פסח ומכרנו אותנו לגוי במכירת החמץ, פה יש לדון גם מצד 'גזל הגוי' שהרי זאת יש לדעת שאין החמץ חוזר לרשותנו באופן אוטומאטי בתום ימי הפסח, אלא הרב נפגש שוב עם הגוי קונה החמץ במוצאי הפסח, וקונה ממנו בחזרה את החמץ עבורו ועבור כל משלחיו, וברור כי בשנה כגון זו הפגישה החוזרת בין הרב ובין הגוי לא תיערך אלא עד מוצאי שבת, ונמצא שבמהלך השבת החמץ עדיין ברשותו של הגוי, ואם כן היאך אנו יכולים להשתמש במאכלים אלו אשר אינם שייכים לנו[ה]?

אמנם יש שכתבו, שמאחר ובדרך כלל מתנים עם הגוי שאם ישתמשו בדברים המכורים אין הוא מקפיד על כך אלא ינכו לו מן החשבון[ו], אין לחוש משום 'גזל הגוי'[ז].

אולם נראה שאע"פ שעל ידי זה תנאי זה אין אנו נכשלים באיסור 'גזל הגוי' מכל מקום בכך אנו הופכים את כל המכירה כולה לחוכא ואיטלולא, שהרי אם החמץ אכן מכור לגוי, היאך אתה משתמש בחמץ, ואם תתרץ ותאמר שעשית 'תנאי', אם כן מדוע מכרת כלל ועיקר, ולא מצינו כיו"ב כזו מכירה שאדם מוכר ומתנה שיוכל להשתמש בכל המכור, ורבות כתבו באחרונים לערער על כל תוקפה של המכירה, ועל הראשונות אנו מצטערים, וכעת באים להוסיף חדשות, ובשלמא כאשר מדובר באופן אקראי ובמספר אנשים מצומצם אשר נאלצים להשתמש בכמה מוצרים שנכללו במכירה (כגון תרופות) אין בכוחם של פריטים ספורים אלו לערער את כל תוקפה של המכירה, אבל כאשר מדובר בהוראה גורפת לכלל הציבור שניתן להשתמש בחמץ במהלך השבת הזו על פי התנאי הזה, הרי שבכך אנו מערערים את כל תוקפה ומהותה וחלותה של המכירה, ומשום כך נראה יותר שאין להתיר להשתמש בשבת זו בחמץ הנמכר לגוי[ח].

אכילת קטניות בשבת זו

הנה אף על פי שכבר הסקנו לעיל שאין אנו אומרים 'מיגו דאיתקצאי' מחמת היום שעבר, מכל מקום ראוי לברר האם בכלל הקטניות נחשבות 'מוקצה' לבני אשכנז במהלך ימי הפסח[ט], והוא נידון יסודי בדין דבר שלא ראוי לשימוש לאחד אבל כן ראוי לשימוש לשני, האם עבור אותו אחד שהדבר אינו ראוי לו לשימוש הוא מוקצה, או מאחר ואצל אחרים הוא ראוי אין זה נחשב מוקצה.

והנה 'תרומה' ראויה לאכילה רק לכהנים ואינו ראויה לאכילה לישראל וללוי, ואינה נחשבת מוקצה גם לא עבור הישראל והלוי, ומכאן לכאורה יש להוכיח שמאחר ולחלק מהאנשים זה ראוי הרי שאין זה נחשב מוקצה גם לאחרים.

אך מאידך מצאנו הלכה סותרת[י] לכך והיא אודות בגדי עניים (גודל ג' אצבעות על ג' אצבעות) שאף על פי שלעניים אין זה נחשב מוקצה מאחר וראוי להם לשימוש מכל מקום לעשירים בגד זה נחשב מוקצה מאחר שאצלם אין זה נחשב לבגד עד שיהיה בו ג' טפחים על ג' טפחים, ורואים אם כן שאף על פי שאצל אחרים הוא דבר הראוי לשימוש מכל מקום אצל מי שאצלו אין דבר זה ראוי לשימוש - הדבר נחשב למוקצה, ויש להבין היאך מסתדרות ב' הלכות אלו.

ויש ליישב על פי מה שכתב המשנה ברורה[יא] שמה שאנו פוסקים שדבר שנחשב מוקצה עבור בעליו נחשב מוקצה לכל, הוא דווקא בדבר שאינו ראוי לבעליו מחמת גריעותא (כגון בגדי עניים ביד עשירים) אבל דבר שאינו ראוי לבעליו מחמת איסור כגון שנדר מככר לא נעשה מוקצה בשביל זה הואיל ומותר לאחרים ואף הוא עצמו מותר לטלטלו.

ולפי זה ראיתי שיש כותבים שיש להחשיב את הקטניות למוקצה ומחמת ואינו ראוי לבעליו מחמת 'גריעותא' שלשיטת בני אשכנז הוא מאכל האסור באכילה בימי הפסח והוי כ'בגדי עניים' ביד עשירים, אמנם לעניות דעתי נראה שאין לדמות את הקטניות ל'בגדי עניים מאחר 'ובגדי עניים' זה אכן גריעותא שהרי גם העניים היו רוצים לצאת מעניותם וגם העשירים הי רוצים לראות את העניים נחלצים מעניותם וזהו מצב שאינו רצוי לכולם, אולם בני עדות המזרח אשר אוכלים קטניות אין זה משום גריעותא אלא משום שקיבלו עליהם פסיקות מרן השולחן ערוך, וגם בני אשכנז מודים שכך יש לבני עדות המזרח לנהוג, ולכן אין זה 'גריעותא' ואין זה דומה לבגדי עניים, ויותר הדבר דומה למי שנדר הנאה מדבר מסוים שאין דבר זה נחשב אצלו למוקצה, מאחר וראוי הוא לאחרים ודו"ק.

ולכן גם אם נחליט להחמיר ב'מיגו דאיתקצאי מחמת היום שעבר' אין זה שייך כלל לגבי הקטניות, מאחר והקטניות לא היו מוקצה כלל במהלך ימי הפסח.

ומאחר שאף בני אשכנז הנמנעים מאכילת קטניות, אין נמנעים מלהשהותם בביתם במהלך ימי החג ואין חוששים שעוברים בכך על בל יראה ובל ימצא וממילא אין הקטניות נכללות במכירת החמץ[יב] אין תמיהה מהיכן יהיו לבני אשכנז קטניות במהלך הפסח, ואין כאן כלל שאלה של 'גזל הגוי' או הפקעת תוקפה של מכירת החמץ (וכאמור גם חשש של מוקצה אין כאן) ולכן אין מניעה להשהות מאכלי קטניות במהלך הפסח (כשרים לפסח לאוכלי קטניות) ולאוכלם בשבת שלאחר שביעי של פסח, ואף ניתן לקנות בחול המועד מאכלי קטניות כשרים לפסח עבור השבת.

בישול קטניות עבור שבת זו

אלא שיש לדון האם יהיה מותר לבני אשכנז אף לבשל מאכלי קטניות (כשרים לפסח לאוכלי קטניות) במהלך חול המועד עבור השבת[יג], ויש לדון בזה מצד זהות הכלים בהם נבשל מאכלים אלו, וכן האם אין חשש 'שמא יבוא לאוכלו', ובאופן שמעוניין לבשל מאכלים אלו במהלך שביעי של פסח[יד] ולהסתמך על ה'עירוב תבשילין' יש לדון האם אכן העירוב תבשילין מתיר לבשל מאכלים שבמהלך החג לא נוכל לאכלם.

שאלת הכלים

ותחילה נדון בשאלת הכלים - בכלי חמץ ודאי שלא נוכל להשתמש לשם כך, ואם נשתמש בכלים הכשרים לפסח יש לברר האם לשנה הבאה נצטרך להכשיר את הכלים שהרי הם בלועים בקטניות האסורים בפסח? והנה בכף החיים[טו] הביא בשם פוסקים שמותר לכתחילה לבשל בכלי שבלוע בו קטניות אם הוא אינו בן יומו[טז], ולפי

זה לא נצטרך להכשיר את הכלים לפסח הבא, אמנם יש לדעת שבאותו יום לא נוכל לבשל בכלים אלו מאכלים שאינם קטניות כדי לאכלם בו ביום.

והנה זה מצד ההלכה, אבל כמדומה שנהגו לא להשתמש בכלים שבלוע בהם קטניות אף אם אינם בני יומם וכן יש ללמוד מדברי המהר"ם שי"ק[יז] בתשובה, ולפי זה מצד המנהג נצטרך להכשיר כלים אלו שנה הבאה עבור פסח ואין הצר שוה בנזק המלך, אך כאמור למקל להשתמש בכלים אלו עבור פסח שנה הבאה ללא הכשרה יש לו אילנות גדולים להישען עליהם, ולכתחילה ייחד סיר מיוחד עבור בישולים מאכלים אלו ובזה ירוויח רווח נוסף וכמו שיבואר לקמן בעניין 'שמא יבוא לאוכלו'.

דיון זה שייך גם לגבי זהות הכלים שנאכל בהם את הקטניות בשבת עצמה[יח].

אמנם נראה שאם השנה שלאחר מכן היא שנה מעוברת[יט], יש מקום לסמוך יותר על דברי הכף החיים להלכה ולמעשה מאחר וניתן לצרף גם את שיטתו המפורסמת של 'החכם צבי'[כ], שטעם הבלוע בכלים נעלם לגמרי לאחר י"ב חודש.

שמא יבוא לאוכלו

יש מהפוסקים שכתבו שיש לחוש בעניין זה שמא יבוא לאכול מהמאכלים תוך כדי הבישול ויכשל באכילת קטניות בפסח, ואע"פ שאין אנו גוזרים גזרות מדעתנו, ובפרט בקטניות שאינם אסורים באכילה מהתורה אלא שנהגו כן, מכל מקום אין זה בגדר 'גזירה' אלא בגדר אזהרה לחשש המסתבר והמצוי, ולכן יש לו לעשות 'היכר' למנוע חשש זה, ואם מבשל בכלים מיוחדים הוי שפיר היכר לעניין זה, ואם מבשל בכלי פסח הרגילים יעשה 'היכר' אחר[כא].

שאלת ה'עירוב תבשילין'

הנה לכאורה מאחר ועל ידי עשיית 'עירוב תבשילין' מותר לבשל ולהכין מיו"ט לשבת, אם כן נוכל גם לבשל מאכלים אלו גם בחג עצמו.

אולם אין הדבר פשוט להיתר משום שלדעת הרבה ראשונים העירוב תבשילין מבוסס על סברת 'הואיל ואי מקלעו אורחים חזו ליה' כלומר - שאם יבואו אורחים במהלך החג, האוכל הזה שאנו מבשלים עבור השבת יהיה ראוי לאורחים עוד במהלך החג ונמצא שאין זה בישול לצורך השבת אלא לצורך החג, ולכן אין איסור מהתורה לבשל מיו"ט לשבת, אך חכמים אסרו לבשל מיו"ט לשבת, וכדי להתיר איסור דרבנן זה אנו עושים עירוב תבשילין.

ומשום כך כתב המשנה ברורה[כב] שיש להקפיד להכין את המאכלים בחג עבור השבת בעוד היום הגדול שיהיו אכן ראויים לאכילה כבר בחג עצמו.

אם כן נמצא שמאחר ובמהלך שביעי של פסח אין אנו ואורחינו יכולים לאכול ממאכלים אלו, אין בכוחו של העירוב תבשילין להתיר בישולים אלו מיו"ט לשבת, ועניין זה מבואר בדברי רבותינו החתם סופר ורבי עקיבא איגר לגבי בישול פירות יבשים בשביעי של פסח ויבואר בהערה[כג].

אולם אין ימינו כימי החתם סופר והרבי עקיבא איגר, שבימינו ניתן למצוא בעיר אחת ובשכונה אחת ואף בקהילה אחת, אוכלי קטניות, ושאינם אוכלים קטניות, אשכנזים וספרדים, אשר נוהגים מנהגים שונים מעדות שונות, ולכן אף אם אנו איננו אוכלים קטניות במהלך הפסח, מכל מקום ייתכן ויבואו אורחים אשר כן אוכלים קטניות ונמצא שהיתר 'עירוב התבשילין' יציב וקיים, מה שאין כן בימי החת"ס והרעק"א שלא היה ניתן למצוא בכל המחוז אוכלי פירות יבשים בפסח (לבד מחולים הזקוקים לכך)

אמנם ראיתי שיש המפקפקים בהנ"ל וכותבים[כד] שהיתר הבישול ביום טוב מבוסס על האפשרות של המבשל לאכול בעצמו מהמאכלים המתבשלים, ובאופן שהמבשל עצמו אינו יכול לאכול ממאכלים אלו, אינו רשאי לבשלם עבור השבת, ומביאים ראיה לדבריהם מפסק הרמ"א[כה] שמי שמתענה ביו"ט אינו רשאי לבשל עבור אחרים ואינו רשאי לבשל עבור השבת (אף אם עשה עירוב תבשילין) הרי שההיתר מבוסס בראש ובראשונה על האפשרות של המבשל עצמו לאכול מאכלים אלו, ומאחר שבני אשכנז אינם אוכלים קטניות בפסח, אם כן הם אינם רשאים לבשל קטניות בשביעי של פסח עבור השבת.

אך לדינא נראה שאין זה נכון להלכה, והן אמת שאכן בדברי הרב פעלים[כו] (הבן איש חי) מבואר כך, ולכן פסק להלכה[כז] שמי שאכל ביום טוב מאכל בשרי אינו רשאי לבשל מאכל חלבי אף עבור אחרים אם אין מספיק זמן ביום שיעבור זמן ההמתנה שהוא נוהג בין בשר לחלב, מכל מקום לדינא יש מקום לחלוק על כך מחמת ב' טעמים:

א. הנה פסק הרמ"א מקורו בדברי מהר"י וויל[כח] והמעיין בפנים ימצא ב' טעמים לפסק זה:

א' שאחר שאינו מבשל לעצמו אינו יכול לבשל גם עבור אחרים.

ב' אחר שמתענה ביו"ט ומקיים 'כולו לה' אינו רשאי להתבטל מלימוד ואמירת תחינות ולהתעסק בבישול[כט].

והנה נידון דידן הוא נפ"מ בין הטעמים השונים, שמי שאינו מתענה ביו"ט אלא רק אינו אוכל מאכל מסויים לא שייך בו הטעם הב', ואכן מצאנו רבים מהפוסקים שנוקטים שעל אף שמי שמתענה ביו"ט אינו רשאי לבשל, מכל מקום אם אינו אוכל מאכל מסוים כן רשאי לבשלו ודלא כשו"ת רב פעלים דלעיל[ל].

ב. יש חולקים על עצם דינו של הרמ"א כמבואר במשנה ברורה[לב] ונוקטים שגם למי שמתענה מותר לבשל ביו"ט לצורך אחרים או לצורך עצמו עבור השבת על סמך העירוב תבשילין.

וא"כ יש לנו ספק ספיקא להקל, ספק שמא הלכה כחולקים על עצם דינו של הרמ"א ואף אם תמצי לומר כרמ"א, שמא אין הלכה כהבנת הרב פעלים, ובפרט שיש אומרים שכל דינו של הרמ"א הוא רק מדרבנן[לג], אבל מדאורייתא מותרת מלאכת אוכל נפש ביו"ט גם למי שמתענה[לד].

ולכן יש להתיר אף לבני אשכנז לבשל קטניות בשביעי של פסח עבור השבת (בתנאי שערכו עירוב תבשילין) ויעשו זאת בכלים מיוחדים לכך, או שיעשו היכר אחר וכמבואר לעיל.

בישול 'שרויה'

אמנם על זאת לא נשאלתי, אך מכל מקום להשלמת היריעה אכתוב גם נידון זה האם מותר לבשל מאכלי 'שרויה' בשביעי של פסח עבור השבת[לה] על סמך 'עירוב התבשילין' (והוא רלוונטי גם עבור בני חו"ל השומרים יו"ט שני של גלויות אחר שנהגו כן לאכול 'שרויה' באחרון של פסח) ויש לדון בזה מצד ב' נידונים:

ג. האם אותם אלו שנוהגים לא לאכול 'שרויה' נוהגים רק לא לאכול 'שרויה' או גם לא לבשל 'שרויה'?

ד. האם מאכלי 'שרויה' מבחינתם הם 'מוקצה'.

ונחל בנידון א' – הנה כידוע המנהג לא לאכול 'שרויה' נובע מחמת החשש שמא יש מעט קמח שלא נאפה היטב וכעת על ידי המגע עם המים הוא יחמיץ ונמצאנו נכשלים באיסור אכילת חמץ בפסח.

ואם כן יש לומר שאחר שחמץ בפסח אסור לא רק באכילה אלא גם ב'בל יראה ובל ימצא', אם כן יש להקפיד (למי שאכן מקפיד על 'שרויה') לא רק על עצם האכילה אלא גם על עצם הבישול (או המגע עם המים) ואכן מצאנו למי שכתב כן[ל], אך פשטות הפוסקים שדנו בכך משמע שהקפידא היא רק על האכילה, ולא על עצם הבישול, ולכן יש להתיר לבשל 'שרויה' בשביעי של פסח על סמך 'עירוב התבשילין' הואיל ומצויים בכל מקום 'אוכלי שרויה' וכדלעיל לגבי שאלת בישול הקטניות.

נידון ב' – אלא שיש לדון האם מאכלי 'שרויה' נחשבים מוקצה עבור מי שנוהג שלא לאוכלם, ולעיל התבאר לגבי 'קטניות' שאין הן נחשבות למוקצה ואין זה דומה ל'בגדי עניים', אולם לגבי 'שרויה' יותר יש לומר שאחר ולא מדובר כאן על שינוי מנהגים בין העדות השונות, אלא חשש חימוץ, הוי 'גריעותא' ודמי טפי לבגדי עניים, אולם כבר כתב החזון איש שאחר שמנהג זה (אי אכילת שרויה) אינו אלא חומרא בעלמא[לא], והראיה שגם אלו שאינם אוכלים 'שרויה' במהלך ימי הפסח, מכל מקום ב'אחרון של פסח' (יו"ט שני של שביעי של פסח) הם כן נוהגים לאכול 'שרויה', מוכח שאינו מעיקר הדין אלא כחומרא ודומה למי שנדר נדר לא לאכול מאכל מסוים שאינו נחשב עבורו למוקצה.

ולכן יש להתיר לבשל 'שרויה' בשביעי של פסח עבור השבת שלאחר כן, אלא שגם בזה יש לדון האם אין לחוש 'שמא יבוא לאכלו' במהלך הבישול, וכן לדון בזהות הסיר והכלים שנשתמש בהם לבישול מאכל זה, וראיתי מנהגים שונים באשר לאכילת 'שרויה' באחרון של פסח, האם צריך לייחד לזה כלים מיוחדים או לא, והא בהא תליא, ויש לדעת שהיכא שלאחר שנה כגון זו השנה היא שנה מעוברת יש להקל טפי גם למחמירים, מאחר ויש לצרף את שיטת ה'חכם צבי' וכמבואר לעיל, ובאשר לחשש 'שמא יבוא לאוכלו' הנה אם משתמש בכלים מיוחדים הרוויח גם חשש זה, ואם לאו, יעשה היכר אחר וכמבואר לעיל[לח].

א - סימן ש"ח ס"ק ס"ג ועיין שו"ת מנחת יצחק חלק א' סימן פ"א ושו"ת שבט הלוי חלק א' סימן ס"ב אות ג' ופס"ת סימן ש"א אות ס"ב.

ב - ואף שברמ"א סימן ש"י סעיף ב' איתא שאין 'מוקצה' בדבר השייך לגוי, מ"מ זה דווקא בדברים שנחשבים מוקצה מחמת חוסר הכנה וכדו', אבל דברים שיש בהם איסור עצמי כגון חמץ בפסח אין זה שייך - ל"ח לא"י לגרימ"ט טיקוצ'ינסקי צצ"ל, ועיין פס"ת סימן ש"י אות ד'.

ג - תוס' סוכה דף י' ע"ב ד"ה 'עד מוצאי יו"ט האחרון של חג' וראש"ש שם פרק ד' סימן ד' וה', וכן הוא להלכה בשו"ע או"ח סימן תרס"ה ובבה"ל שם ד"ה 'אתרוג בשביעי', ובביאור הדבר ראה פסקי תשובות סימן ש"י אות י'.

ד - הן אמת שאין זה פשוט לדינא ויש מחמירים בדבר, ועיין בב"י סימן תרס"ה ת"י הר"ן לקושיית הראשונים הנ"ל (לעיל הערה ג') ולפי ת"י אין מקור ליסוד זה (דל"א מיגו דאיתקצאי מחמת היום שעבר) ועיין עוד בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סימן ל"ג ושו"ת מנחת שלמה תנינא סימן י"ז, ובספר פסקי תשובות סימן תרס"ה הערה 2, וסימן תקכ"ז הערה 73 ובעיקר בסימן ש"י אות י' ובהערות שם כל המ"מ מהאחרונים בעניין זה, ועיין גם בלוח לא"י של הרב הגרימ"ט צצ"ל, אך וודאי שהמקל יש לו על מה לסמוך, דכן מבואר בשו"ת רעק"א סוף סימן ה' (ומביא ראיה מזמן שקידשו עפ"י הראיה ומשכחת לה שבת לאחר יוה"כ א"כ יהיו כל המאכלים מוקצה בשבת זו) וכן הוא בחזו"א או"ח סימן מ"ט אות ט"ו (לגבי שרויה) וכן הוא בספר ארחות שבת חלק ב' פרק י"ט אות שע"ז ועיין בהערה שם (תקנ"ב)

ה - לוח לארץ ישראל, ארחות שבת שם הערה תקנ"א, ועוד.

ו - ועושים זאת בעיקר בשביל שניתן יהיה להשתמש בתרופות במהלך הפסח במקום הצורך.

ז - וז"ל שו"ת יחוה דעת חלק ב' סימן ס"ד וז"ל 'ובהיות שבשטר מכירת החמץ לגוי נכתב במפורש, שהגוי מרשה למוכרי החמץ לקחת אחר הפסח מהחמץ שנמכר מאליו, וישלמו לו אחר כך מחיר החמץ, אין לחוש בזה גם משום גזל הגוי שהוא אסור, כמבואר בחשן משפט (סימן שמח סעיף ב, וסימן שנט סעיף א). ולכן מותר ליטול ולאכול מן החמץ הנמכר לגוי בשבת שאחר שביעי של פסח, ואין לחוש בזה כלל' וכן הוא בחזון עובדיה על פסח הלכות מוצרי מזון הכשרים לפסח סעיף כ"א (עמ' קכ"ג בדפי הספר), וכן כתב בספר 'ארחות שבת' שם שאם אכן התנו עם הנכרי תנאי זה אין לחוש משום כך, וע"ע בשו"ע הרב קונטרס אחרון סימן ת"מ הערה י"א.

ח - כן דעת הגר"א וייס שליט"א שעל ידי כך אנו הופכים את המכירה ללעג וקלס (מתוך שיעורי הגר"א וייס שליט"א) וכן אמר לי סבי הרב עקיבא הכרמי שליט"א (צצ"ל), וכן הוא בלוח ההלכות והמנהגים (זלזניק) בשם הגר"נ קופשיץ שליט"א.

ט - ובפרט לפי מה שנתבאר לעיל הערה ד' שאין זה פשוט שאין אנו אומרים 'מיגו דאיתקצאי וכו' מחמת היום שעבר'.

י - עיין סימן ש"ח במ"ב ס"ק ק"ע בשם הט"ז וע"ע בחזו"א סימן מ"ג ס"ק כ'.

יא - שם.

יב - אמנם בשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סימן כ"ב אות ה' מבואר שיש להכליל את הקטניות במכירת חמץ, אבל ברמ"א סימן תנ"ג בשם תה"ד מבואר שמותר להשהות מיני קטניות בבית.

יג - ויכול להיות מצוי כאשר רוצים לבשל 'ארבעס' (חומוס) עבור 'שלום זכר' שיתקיים בליל שבת זו.

יד - אחר שכבר הסקנו לעיל שאין הקטניות נחשבות כ'מוקצה' (ואכאשר מבשל קטניות בשש"פ אין זה נידון של 'מיגו דאיתקצאי' אלא נידון של מוקצה ממש, אך כאמור כבר הסקנו שאין להחשיב את הקטניות ל'מוקצה')

טו - סימן תנ"ג ס"ק כ"ז.

טז - והביא שם דעות גם לגבי 'בן יומו' עיין שם וע"ע שו"ת יחוה דעת ח"ה סימן ל"ב.

יז - או"ח סימן רמ"א.

יח - בשבת עצמה כבר נוכל להשתמש בכלי החמץ אבל כמובן שזו טרחה גדולה בשבת עצמה להחליף את כל מערכת הכלים ואין זה מתאים שבשבת נעשה זאת (עיין רמב"ם מהלכות שבת פרק כ"ד הלכה י"א) אך להוציא כמות קטנה מכלי החמץ אין בזה איסור, ולהשתמש בכלי הפסח אנו נכנסים לאותו דיון שכתבתי לעיל לגבי הסירים שמבשלים בהם את הקטניות (אם אנו אוכלים את הקטניות בעודם חמים, אמנם בנידון זה יש לצרף שאין זה בליעה ע"י בישול אלא ע"י עירוי או ע"י כלי שני) וכלים חד פעמיים זה פתרון טוב.

יט - כגון תשע"ט אשר היא שנה מעוברת ובשנה שלפניה שנת תשע"ח שביעי של פסח חל ביום ששי.

כ - שו"ת חכם צבי סימן ע"ה מובא בשערי תשובה ריש סימן תנ"א ועיין ספר 'פסקי תשובות' סימן תנ"א אות ח'.

כא - על פי שיעורי הגר"א וייס שליט"א, וע"ע שו"ת הלכות קטנות ח"א סימן קי"א, ושו"ת מנחת יצחק ח"ז סימן ל"ג.

כב - סימן תקכ"ז ס"ק ג'.

כג - בשו"ת חתם סופר או"ח סימן ע"ט כתב שנשאל איזה שנים ממו"ח הגאון רבי עקיבא איגר, אודות מה שנוהגים בפוזנא לאכול פירות יבשים ביו"ט אחרון של פסח (שמיני של פסח בחו"ל) אך בפסח עצמו לא נוהגים לאכלם (עיין רמ"א סימן תס"ז סעיף ח') האם מותר לבשלם ביו"ט שביעי של פסח עבור שמיני של פסח שחל בשבת, ע"י עירוב התבשילין, ודעת הרעק"א הייתה להתיר שהרי שאע"פ שאין נוהגים לאכול פירות יבשים בפסח מ"מ מתירים זאת לחולה שאין בו סכנה, ולכן י"ל 'הואיל וחזי לחולה שאין בו סכנה' (עיין תוס' פסחים מ"ו ע"ב ד"ה 'רבה אמר אינו לוקה' שהקשה דאי אמרינן הואיל א"כ בטלת כל מלאכת שבת הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה, ותירץ שחולה שיש בו סכנה לא שכיח כלל ולכן לא אמרינן הואיל, ועפ"ז רצה לומר הרעק"א שמאחר וחולה שאין בו סכנה הוא כן שכיח - יש להתיר) והחת"ס כתב שאינו מודה לרעק"א דנהי שחולה שאין בו סכנה הוא שכיח, אבל אין זה שכיח שאותו חולה 'היה צריך דווקא לפירות יבשים.

כד - עיין מ"מ בפסקי תשובות סימן תקכ"ז אות כ'.

כה - סימן תקכ"ז סעיף כ'.

כו - חלק ג' אורח חיים סימן ל'.

כז - בן איש חי שנה ראשונה פרשת צו אות מ"א.

כח - חידושי דינים והלכות ממהר"י וויל אות נ"ה ואות נ"ו.

כט - הנה בלשון המהר"י וויל היה מקום לומר שלא כתב זאת כטעם נוסף לפסק זה אלא כאגב אורחא, אולם במחצית השקל על מג"א ס"ק כ"ב (סימן תקכ"ז) מבואר שהבין שהוא טעם נוסף עיין שם.

ל - וגם לפי הטעם הראשון יש לעיין ואינו מוכרח ודו"ק.

לא - מדברי החת"ס והרעק"א המובאים לעיל משמע שלא סברו לאסור מטעם זה אלא נח' רק האם ראוי לאורחים או לא, והוא נידון רק בהיתר העירוב תבשילין אבל לא בעצם הבישול ביו"ט, וע"כ שנקטו שמי שאינו מתענה ביו"ט רשאי לבשל עבור אחרים מאכל שהוא עצמו אינו רשאי לאוכלו, וכל דברי הרמ"א שייכים רק במי שמתענה ולא אוכל כלל, ועיין גם בשמירת שבת כהלכתה פרק ב' הערה א' ועוד מ"מ המובאים בספר פסקי תשובות סימן תקכ"ז הערה 68.

לב - סימן תקכ"ז ס"ק ס"ה ועיין שם בשער הציון אות צ"ו.

לג - המחצית השקל על מג"א ס"ק כ"ב כתב שהוא דאורייתא, אך הא"ר (סימן תקצ"ז ס"ק ד') כתב שהוא דרבנן וכן כתב הבית מאיר כאן ועיין עוד בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סימן ל"ג.

לד - ויש לציין כאן לשו"ת 'צמח פנחס' (וורשא) סימן ב' לגאון הרוגצ'ובר שדן במי שבישל ביו"ט שחל בשבת אם מחוייב גם משום יו"ט עיי"ש, ושמעתי מהגרש"א שטרן שליט"א שיש לתלות שאלה זו במח' הראשונים האם מלאכת אוכל נפש ביו"ט היא 'הותרה' או 'דחויה'.

לה - וידוע המנהג להקפיד כן לאכול 'שרויה' ביו"ט אחרון של פסח (בחו"ל) ועיין בזה ספר פסקי תשובות סימן תנ"ח אות ז'.

לו - שו"ת קנין תורה ח"ב סימן פ"ז (ועיי"ש לגבי הכנת קניידלך עם מי פירות)

לז - ובאמת יש להסתפק באופן שיש חולה הנזקק לאכול בפסח 'שרויה' או 'קטניות' מה עדיף טפי לתת לו (בבחינת 'מאכילים אותו הקל הקל תחילה') שמצד אחד בקטניות הברורות היטב אין חשש של אכילת חמץ ואנו נמנעים מלאוכלם רק משום דילמא אתי לאחלופי, ואילו בשרויה עד כמה שחוששים, החשש הוא לאכילת חמץ ממש, אך מאידך 'שרויה' הוא רק בגדר 'חומרא' ואילו אי אכילת קטניות הוא מנהג חשוב שמובא ברמ"א וכתב המהרי"ל (מנהגים הלכות מאכלות אסורות בפסח) על מנהג זה 'דכל דנזרו רבנן העובר עליו חייב מיתה ועובר על לא תסור מן הדבר אשר יורוך', ולמעשה נראה שיותר קשה להתיר 'קטניות' מלהתיר 'שרויה' ומהטעם המבואר לעיל.

לח - מ"מ לענין אכילת שרויה באחרון של פסח ובישולו בשש"פ עיין בפסקי תשובות סימן תקכ"ז אות כ' ובהערה 75, ועיין גם בפס"ת לסימן תנ"ח אות ה'.

סיפור לפסח

שישה עשר מי יודע?

/ אהרן לוי

מידי שנה עם פריחת האביב, מתרחב לב הבריות ה"רגילות" ומתמלא בשמחת התחדשות, לעומתם לבני משפחת קלמן היה האביב סימן רע, ועם בואו היה ליבם מצטמק ורע לו. וממתי היה מצטמק? מאותו רגע בו היה פותח החזן באמירת "יהי רצון" של ברכת חודש ניסן ב"שבת מברכים". פניהם היו נופלות ואינן עולות עד אחר "ליל הסדר". באותו רגע היה מתרוקן מוחם ממחשבות "רגילות". מחשבה יחידה היתה ממלאת את כל ישותם: "האם 'זה' יקרה גם השנה, או שמא ירחם ה' ונזכה ליציאת מצרים פרטית".

איש טוב היה קלמן. דרך ארץ הייתה לו וקדמה לתורתו. גם מעשיו הטובים מרובים היו מחכמתו, ועל כן אלו ואלו נתקיימו בידו. איש של צורה היה, חד מחשבה ובעל "רגש" וגם דעת תורה היתה בו ואם תשאלו מדוע לא הפך לגדול הדור, אין זאת אלא שמחלתו גרמה לכך. חולה היה קלמן במחלה קשה ונוראה, ככל שביקש לה מזור לא מצא. מחלה זו שם יש לה, והיא מכונה בפי הדיוטות אטומים וחסרי רגש בשם: "ניצול שואה". ניצול שואה היה קלמן, ומכאן שאנושה היתה מחלתו אלא שלא הכירו בה הבריות, שכן במהלך כל ימות השנה "שותקת" היתה, מקננת בגופו בדומיה. ממתינה בסבלנות ליום חגה שחל ב"ליל הסדר". בלילה זה הייתה מתעוררת ועולה, חושפת באחת את מלתעותיה האכזריות, מגלה את פרצופה האמיתי ומתפרצת במלוא עוזה. שורפת כלבה רותחת את כל הנקרה בדרכה, ובכלל זאת אף את ליבם של בני משפחתו, ומשנשרף ליבם הושבתה שמחתם.

בתחילה היה "ליל הסדר" נחוג בבית קלמן כבשאר המשפחות. ניצב היה קלמן בראש השולחן, כשהוא עטוף ב"קיטל" לבן כשלג וזקנו שירד על פי מידותיו השווה לו מראה כשל מלאכי השרת. גם השולחן "רגיל" היה בתחילתו, ועליו נחה ה"קערה" ובה סימני ה"סדר", היין והגביע. אלא שרגילות זו שקרית היתה, ומי שעין חדה לו, היה מגלה כי כבר בתחילתו שונה היה שולחנם משאר שולחנות. מעולם לא הניחה אשתו את צלחות הסעודה לפני הסועדים, טרם בואם אל ה"שולחן עורך", כנהוג בשאר משפחות. מידי שנה בטרם קידש, היה פונה קלמן אל אשתו ושואל: "מדוע אין הצלחות מונחות על השולחן?" והיא שאישה כשרה הייתה שתקה. מתוך שכיבדה אותו שתקה. קידש קלמן על הכוס, ופתח בקריאת ההגדה כבשאר משפחות "רגילות", כלפי חוץ היה ה"סדר" מתנהל על מי מנוחות, אלא שמניסיונם רב השנים ידעו המסובים ששקט זה מעורר הוא תקוות, רק כדי לנפצן לרסיסים. ידעו כולם שהנה עוד מעט קט הם מגיעים אל: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות", ואז... "זה" יעלה, והכול יתהפך, שהרי מה נשתנה "ליל סדר" זה מכל לילות הסדר? משהגיעו אל "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות", היה קלמן פוסק מקריאתו ומתבונן בהגדה. התבוננות זו היתה מביאה את גופו לידי רעדה, בתחילה רעידתו קלה ואינה נראית, ומרגע לרגע היתה מתעצמת. היה קלמן מביט בהגדה וממלמל בשקט הברות שאיש אינו יודע את משמעותן. אט אט היה מבטו מתערפל, וכך היה לוחש: "מה נשתנה... מה נשתנה... מה נשתנה...". מבקש להמשיך ואינו יכול. בכל פעם, שהיה חוזר על מילותיו, היה קולו מתגבר, , עד שהפך כולו לכדור אש, וזעקה מרה כלענה היתה פורצת מפיו, וממנה חששו כולם: "מההה נשתנההה... מההההה נשתנההה..." זעק קלמן, ואז היה מתנודד גופו כקנה ברוח, והיה נחבט ראשו בשולחן בעוצמה רבה והוא אינו מרגיש כלל. ממשיך בזעקותיו הממלאות את חלל עולמו, ואז היה מתעלף. משנתעלף היו עטים עליו אשתו, בניו ובנותיו, כשמגבות בידיהם, מבקשים לעצור את הדם הניגר ממצחו הפצוע. גם מתוך עלפונו היה ממשיך הקול להשתחרר מפיו, אלא שמתוך שאפסו כוחותיו, בשקט היה לוחש: "למה?.... למה?.... רבונו של עולם... למה?..." אם תשאלו, מדוע לא עצרו בניו ובנותיו בעדו? אשיב לכם, כי בשנים עברו ניסו לאחוז בו ולהרגיעו, אלא שמחמת מעשה שהיה חדלו מכך. בטירופו, היה קלמן מסוכן עד מאוד, וחששו בני משפחתו להתקרב ל־ד' אמותיו, ומתוך כך ישובים היו מאובנים בכיסאותיהם, ומתפללים ש"זה" יעבור, והחבטות הנוראות לא יסכנו את חייו. לאחר שהטיבו את מצבו, היו ממשיכים באמירת ההגדה כאבלים, והיה נראה "ליל הסדר" בבית קלמן כאמירת "קינות לתשעה באב", מה אלה בכאב ובבכי, כך אלה...

כשביקש בנו לנסוע לפולין, סיפר על כך לקלמן אביו. כששמע קלמן כי מתעתד בנו לבקר בבירקנאו, קרא אותו אליו, וייסרו במילים קשות כגידים: "אתה לא תיסע לבירקנאו! כפות רגליו של בני, לא ידרכו על אדמה ארורה זו!", שאג קלמן, "כיצד מעז אתה ללכת ל'שם', וכי חושב אתה כי בנסיעתך לשם תדע את אשר קרה? וכי מחקר אתה עושה? כל חיי בקשתי להעניק לך חיים 'רגילים', ועכשיו אתה נוסע ל'שם'. זו סטירת לחי עבורי ועבור אמך, פוקד אני עליך במצוות כיבוד אב, לא תסע לבירקנאו ולא תדרוך על אדמת פולין!". אלא שבנו עקשן היה, ואף "שאלת רב" עשה בענין. בטרם החליט ידע כי אביו יתנגד, והקדים רפואה למכה.

המשך בעמוד הבא...

ערב הטיסה התקשר קלמן שוב, ואמר לבנו ביובש ובקרירות: "אני מבין שאתה נוסע למרות בקשותי, זו זכותך. אך דע לך בני, הנסיעה הזאת תהרוס אותך". סתם ולא פירש. כשהחזיר את השפופרת לעריסתה, חשב בנו: "מה כבר יכול ביקור בבירקנאו לעשות לי? להרוס אותי?" נטל את מזוודתו ופנה לכיוון הדלת. כשהניח ידו על המזוזה, צלצל הטלפון שוב, שב על עקביו, נטל את השפופרת והצמידה לאוזנו, מן העבר השני נשמע קולה של הדודה קלרה אחות אביו. "אתה נוסע לפולין?" "אז תקשיב טוב, ילד. אתה לא נוסע לפולין לפני שאתה עובר אצלי, שמעת?"

סקרן גדול היה בנו של קלמן, ובדרך לשדה התעופה עבר בביתה של דודה קלרה, כשנכנס היא המתינה לו ישובה על כורסה בסלון, כאילו חיכתה לו מרגע שנסתיימה שיחת הטלפון ביניהם. הדודה קלרה הביטה בו ממושכות: "שב רגע, זה לא על רגל אחת. אתה צריך לנסוע כמו שצריך"...

"הם הגיעו לבירקנאו מהונגריה בערב פסח תש"ד. בקרון אחד הצטופפו כולם, מאה איש. משפחה שלימה, סבא וסבתא, אבא ואמא, אחים ואחיות, ילדים ונכדים, מאה איש... כשנפתחו הדלתות נשמעו צעקות: "שנל... שנל... לרדת מהר... לא לקחת כלום". על ה"רמפה" עמדו אסירים חסרי פנים בבגדים מפוספסים, ביניהם הסתובבו אנשי אס. אס. מלווים בכלבים אימתניים. כולם ירדו והותירו מאחור את חייהם בתוך מזוודות ישנות על רצפת הקרון. מחובקים עמדו שם, מחזיקים אלו באלו, כטובעים במצולות המבקשים להיאחז בקרש הצלתם האחרון. כשהגיעו ל"רמפה ההונגרית", הבחינו באנשים המפוספסים שעמדו שם ובעזרת מקלות שבידיהם "סידרו" את האנשים ההמומים בשורות. בראש השורה עמד קצין אס. אס. כשחיוך על פניו, קרח ופיו שורק מנגינה עליזה, הייתה זו ה"דנובה הכחולה". לקצב המנגינה נענע האיש הקרח את המקל שבידו כמנצח תזמורת, ימין ימין... שמאל, ימין, ימין... שמאל... שמאל... שמאל... שמאל... שמאל... "לא טוב שמאל", לחש האיש בפסים, "שמאל זה דין, שמאל זה רע, שמאל זה גז. תגידו שש עשרה, כולכם שש עשרה" אמר ונעלם. האיש המחייך המשיך לשרוק "טה טה... טה טה... שמאל... שמאל... שמאל... שמאל...". כנראה שהקור והקרח מצד שמאל נבראו. שיינא אחותי עמדה לצידו של קלמן, בידה האחת החזיקה בו, ובשנייה חיבקה אל ליבה את גולדהל'ה בת השנתיים. היו לה צמות קטנות ושמלה לבנה עם נקודות שחורות, היא בכתה וחיבקה את צווארה של שיינא בשתי ידיה. סבתא וסבא עמדו לפניהם והאיש הורה להם לצעוד לשמאל. לא הבנתי, סבא וסבתא הם דין? מלאים הם ברחמים, בטח האיש בפיג'מה שיקר. כשהגיע תורה של שיינא לעמוד לפני ה"מנצח", הורה לה במקלו להעביר את גולדהל'ה הקטנה לסבתא, ולצעוד ימינה עם קלמן בעלה, אלא ששיינא סרבה!. היש בעולם סופר ועט שיתארו זאת? ביד אחת החזיקה אחותי שיינא בבעלה ובחיים, בידה השניה החזיקה בגולדהל'ה שלה ובמוות, וצריכה הייתה להכריע ביניהם. רצתה שיינא לחיות, אלא שאוהבת היא את גולדה'לה שלה, דינה של גולדה'לה נגזר וצריכה היא להחליט, החיים או גולדה'לה, ומתוך שמורגלת הייתה שיינא לומר כי כל חייה הם גולדה'לה שלה קיימה את דבריה. היש בעולם סופר או מורה שיידע לפסוק כיצד יש לנהוג במקרה מעין זה? אה? לנסוע לבירקנאו אתה מבקש?. שיינא שלי... מסכנה שלי... בכתה דודה קלרה, תמיד אמרה שגולדהל'ה היא כל חייה. ניגבה דמעותיה, שתתה מכוס המים והמשיכה בדיבורה: קלמן, בעלה וגיסי, משך בידה של שיינא לימין, אלא שליבה משך לשמאל: "תני לה אותה..."., צרח לעברה בטירוף, "תני, תני, אני פוסק לך... את מחוייבת לשמוע בקולי, בעלך אני... תני לסבתא... תני". סבתא שעמדה כבר בצד שמאל, חכמה הייתה ובטביעת עין ניחנה. ידעה היטב מדוע ביקש איש ה"קרח" להפקיד בידיה את נכדתה, ואף היא קראה אליה: "תני שיינא... תני לי... מבטיחה אני לך בתי, אשמור עליה עד שניפגש...", הבטיחה סבתא ובכתה... והאיש הקרח... חייך. אלא ששיינא, אחותי, הגנה על גולדה שלה כלביאה. נותרה על מקומה מנותקת לחלוטין. עיניה ממוקדות במלאך המוות העומד מולה, שותקת כאומרת: "תחליט אתה אדוני... תחליט אתה... שאם אלך לימין מתה אנוכי, ואם אלך לשמאל מתה אנוכי... תחליט אתה..." אלא ש"אדוני" זה, רופא היה, ואין דרכו של רופא להחליט עבור מטופליו. מנגלה הביט בה במשך כמה שניות והמתין... ואל יהיה הדבר קל בעיניכם. שונה הוא זמן בירקנאו, מזמן שאר העולם שבירקנאו "פלנטה אחרת" היא, ואין חלקי הזמן שבה שווים לזמנינו. בבירקנאו יקרות היו השניות כחודשים, והשעות כשנים. משהבחין הרוצח שאינה מוותרת, פסק משריקתו והורה לה במקלו, כשחיוך על שפתיו: "שמאלה...". משנגזר דינה, עקרו המפוספסים את ידו קלמן מידה, ושילחוה שמאלה אל בית המוקד. חוץ מקלמן, כולם נלקחו שמאלה... כולם. עמדנו מאחור, שתינו, אני וטוביה אחותי, המשיכה דודה קלרה, צעירות היינו מאחותנו שיינא. כשהגיע תורי, מתחתי את גבי וזקופה ניצבתי בפניו. "בת כמה אתה?", שאל בחיוך. "שש עשרה... יה... יה... ששש עששרההה...", גמגמתי בשקט. הוא כעס עלי, ידע ששיקרתי: "יה... יה... עלה זעכצן" (כולם שש עשרה) הפטיר ברוגז כשמבטו אומד את גילי האמיתי. לאחר שניה פסק: "ימינה". צעדתי אחרי גיסי קלמן, שגבו רטט מבכי, לא אמרתי כלום. ידעתי כי בשניות אלו עומדת טוביה אחותי התאומה מאחורי, וגוזרים את דינה. פחדתי להביט לאחור, שלא יחזור בו המלאך מגזירתו, ואז... הרגשתי נגיעה בגבי, הייתה זו טוביה אחותי. עיניה ריקות ואטומות, ופיה לוחש: "שש עשרה... שש עשרה... בת שש עשרה... גם שיינא שש עשרה... גם אמא שש עשרה... כולם שש עשרה... שש עשרה... עלה זעכצן... עלה זעכצן...".

לאחר השחרור, מילאה אחותי התאומה טוביה את מקומה של שיינא אחותנו, ונישאה לקלמן גיסנו. קלמן וטוביה אלו הוריו הם. דע לך ילד קל דעת, דע לך שלאביך קלמן היתה אשה ושיינא שמה, היתה לו בת וגולדל'ה שמה, עם צמות

המשך בעמוד הבא...

יפות ושמלה לבנה עם נקודות שחורות. אמך, אחותי טויבה, אחות שיינא היא, ונישאה לאביך שהתאלמן מאחותינו שיינא הי"ד. אנחנו לא משפחה "רגילה" ילד. עכשיו כשאתה נוסע לבירקנאו "כמו שצריך", עמוד ליד השער בצומת המרכזי שבבירקנאו, ותדע מה קרה "שם". זה היה ב"ליל הסדר" תש"ד". דודה קלרה סיימה את דבריה ונשתתקה. אחיינה ישב על מקומו חיוור כסיד, אצבעותיו מלבינות מכאב, מחזיקות בידית המזוודה וליבו סוער כאניה טרופה בלב ים. כשישב במטוס הבין לפתע מדוע שונה "ליל הסדר" בבית הוריו משאר ה"סדרים" הנערכים במשפחות "רגילות". הבין גם מדוע דווקא ב"ליל הסדר" מתפרצת מחלתו של אבא, שהרי בלילה זה נזרקה בו מחלתו. גם שמה של מחלתו נתברר לו, "ניצול שואה" שמה. את זה ידע מזמן עתה נתגלה לו שמה האמיתי. שמה של מחלת אביו הוא "שיינא גולדה'לה". "ליל הסדר" זה הוא יום הייארצייט של אשתו שיינא ובתו הקטנה גולדל'ה, שצעדו שמאלה בבירקנאו.

על כן, כשמגיע היה קלמן אביו ל"מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות", היתה נטרפת דעתו מן הכאב, והיה מתנודד וזועק: "מה נשתנה... ריבונו של עולם... מה נשתנה... למה... למהה..." עד שהיה מתעלף מכאב זכרונותיו.

בליל הסדר, שלאחר הנסיעה לבירקנאו, לא התפרץ קלמן ב"מה נשתנה", ואף לא הסב עימהם לשולחן. הוא התגעגע מאוד לאשתו שיינא ולבתו גולדל'ה והלך אליהם...

ב"ליל הסדר" סיפרתי לאשתי וילדי על שיינא וגולדהל'ה. כשסיימתי עמד בני הקטן ושר: "שישה עשר מי יודע? שישה עשר אני יודע... שישה עשר גולדה'לך...

[מבוסס על סיפורי תנועת "ערכים"]

שביבים / שאול שיף

והיא שעמדה

"והיא" נוטריקון: ו= ששה סדרי משנה. ה= חמשה חומשי תורה. י= עשרת הדברות, א= ה' אחד. ורוצה לומר: התורה - קיום המצוות ולימוד התורה, והאמונה בה' הם שעמדו לאבותינו בכל הדורות ובכל הצרות.

"והיא שעמדה לאבותינו ולנו", הכוס הזאת שאנחנו מחזיקים בשעת אמירה זו, היא שעמדה ועזרה לנו להחזיק מעמד במשך כל שנות גלותנו. וכוונת הדברים: כוס היין היא שהפרידה בינינו ובין אומות העולם אשר ביניהם דר עם ישראל בגלות. שהרי חכמים אסרו לנו לשתות מיינם כדי שלא יהי"ה לנו חיבור עימהם, ולא נטמע חלילה בין הגויים.

"והיא שעמדה לאבותינו" - למה שרים זאת בשמחה?

בליל הסדר אנו שרים בשמחה: "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו" ומה השמחה יש כאן? אלא, עם ששונאיו קמים עליו בכל דור מחדש כדי לכלותו, סימן שהוא עם ניצחי, ועל כך אנו שמחים. "הקב"ה מצילנו מידם" לכאורה תיבת "מידם" מיותרת? אלא, להשמיענו מידם ממש, שהרבה פעמים באה הישועה דווקא מידי הגויים עצמם, כמו בענין המן ואחשורוש וכדומה. בשם הגאון מוילנה ישנו משל יפה בענין זה: מלך אחד כעס על בנו שסרח, ונשבע לזרוק עליו סלע גדול. כשוך חמת המלך התחרט, כמובן, אבל לא ידע איך להפר את שבועתו? בא חכם גדול ויעץ לו לרסק את הסלע הגדול לחצצים קטנים, ואז לזרוק את גרגרי החצץ על הבן. אכן, זריקת החצץ תארך זמן רב וגם תכאיב מאוד, אבל הבן יישאר חי גם אם פצוע. בכל מכה ומכה שסופג הבן הוא מרגיש כאב, אבל הוא צוחק ושמח. יתכן שזו כוונת הנאמר בהגדה, "והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו." אוי היה לנו אם רק אחד היה עומד עלינו לכלותינו כי אז לא הייתה לנו תקומה. "אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו," ואם החצצים מרובים, סימן ש"הקב"ה מצילנו מידם."

[הגדת ארי גינוסר / מאסף]

בזכות יום תפילה

מספר הרב שמואל זעפרני, ראש לשכת "הראשון לציון" הרב מרדכי אליהו זצ"ל:

כך סיפר הרב אלישע וישליצקי {ז"ל} בשבעת ימי האבלות על הרב: ימים מספר לפני מבצע 'חומת מגן' היו אירועים קשים של טרור בארץ והאווירה הייתה אווירת נכאים. היה זה ממש לפני חג הפסח וקשה היה להיכנס לחג מתוך אווירה של פחד ועצבות. ביקש הרב אלישע וישליצקי לארגן יום תפילה והתעוררות בבנייני האומה. הוא פנה אל מו"ר הרב מ.א. זצ"ל ששמח לבוא לתפילה הזו, שהייתה מעמד מרגש של קידוש ה', תפילה והתעוררות. למחרת, התפלל הרב אלישע בבית הכנסת של הרב בתפילת ותיקין, ובסיום התפילה קורא לו הרב ומחזק, ואומר לו: דע לך שהתפילה הזו ביטלה הרבה גזירות ועשתה הרבה ישועות בשמים. בעוד מספר ימים תדע על מה אני מדבר. ימים מספר לאחר מכן, התהפכה הקערה על פיה בכל נושאי הביטחון ביהודה ושומרון, כשצה"ל לוקח את האחריות הביטחונית על יהודה ושומרון, תוך כדי מבצע 'חומת מגן'. כמות הפיגועים שיצאה מהשטחים של המחבלים הללו פחתה בעשרות אחוזים בבת אחת.

"אין הקב"ה אוהב אלא למי שאוהב את ישראל. וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל, גם הקב"ה מגדיל עליו. ואלה הם הרועים האמיתיים של ישראל שהקב"ה חפץ בהם הרבה, שמוסרים עצמם על צאנו, ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם לבטל הגזירות הקשות, ולפתוח עליהם שערי הברכה. הא למה זה דומה? לאב שאינו אוהב שום אדם יותר ממי שהוא רואה שאוהב את בניו אהבה נאמנת, והוא דבר שהטבע יעיד עליו. והוא ענין כהן גדול שאמרו עליו (מכות י"א): שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו. וכן אמרו (שם): ההוא גברא דאכליה אריא ברחוק תלתא פרסי מיניה דריב"ל, ולא אשתעי אליהו בהדיה תלתא יומי. הרי לך החובה המוטלת על החסידים לבקש ולהשתדל על בני דורם".

המועמדים לעבודה במיקרוסופט

ביל גייטס נשיא מיקרוסופט החליט לערוך כנס ענק של מועמדים למשרת יושב ראש חטיבת מיקרוסופט-אירופה אשר ממוקמת בקרואטיה. לכנס הגיעו 5000 מועמדים שהתכנסו באולם הגדול. אחד מן המועמדים היה מורים כהן, ישראלי המתגורר בפריס. ביל גייטס הודה לכל באי הכנס וביקש כי כל אלה שאינם יודעים להשתמש בשפת התכנות JAVA יקומו ויעזבו. 2000 איש עזבו את האולם. מורים כהן אמר לעצמו: "אני לא מכיר את השפה הזאת, אבל מה כבר אני יכול להפסיד אם אשאר? אני אנסה". ביל גייטס ביקש את המועמדים שנשארו שכל מי שאין לו ניסיון בניהול קבוצות של 100 איש ומעלה, יקום ויעזוב את האולם. 2000 איש נוספים קמו ועזבו. מורים ידידנו אמר לעצמו: "אמנם אין לי ניסיון כזה, אבל מה כבר יכול לקרות?" והוא נשאר באולם. שוב ביקש ביל גייטס כי כל מי שלא סיים את האוניברסיטה בהצטיינות, יעזוב את האולם. 500 איש נוספים עזבו. מורים אמר לעצמו: "אמנם עזבתי את בית הספר בגיל 15, אבל אין לי מה לפסיד" והמשיך לשבת. לבסוף אמר ביל גייטס: כל מי שאינו דובר את השפה הסרבית-קרואטית מתבקש לעזוב. 498 מועמדים עזבו את האולם. מורים חשב: "אני לא דובר סרבית-קרואטית, אבל לעזאזל, אני לא קם ולא עוזב, אני נשאר, ממילא אין לי מה להפסיד". הוא מצא את עצמו באולם הענק עם עוד מועמד אחד שנשאר גם הוא אחרי שכולם עזבו. ביל גייטס הצטרף אליהם ואמר: "כנראה שאתם המועמדים היחידים המדברים סרבית-קרואטית, כל הכבוד, אני מבקש לשמוע שיחה קצרה שתנהלו ביניכם בשפה הזו".

בקור רוח פנה מורים לעבר המועמד השני ואמר לו: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?" המועמד האחר השיב בלי למצמץ: "שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה"...

הא לחמא עניא

הנה כמה מהנהגותיו של רבי יוסף חיים זוננפלד, מי שהיה רבה הראשון של העדה החרדית, בסדר אפיית המצות לפסח:

א. היה מגיע לאפיית המצות כשהוא מעוטף כולו בבגדי לבן, ושטריימל חבוש לראשו. היה מתיישב לצדו של חדר הלישה ואומר תהלים פסוק בפסוק, ומעתיר להשי"ת לסייעתא דשמיא בכשרות המצות.

ב. בנשיאת הקמח וה"מים שלנו" היה טורח בעצמו, מתאמץ בכל כוחו ומזיע עבר המצוה.

ג. כל הכלים שהשתמש בהם לאפיית המצות:קדרות החרס למים שלנו, כלי המידה לקמח ומים, קערות הלישה, הסכין לחיתוך העיסה,המקלות לגלגול המצות, המנקבים, הקרשים לכיסוי השולחנות, מקלות הרדייה - היו כולם חדשים בכל שנה. אותם שהשתמש בהם פעם אחת, שוב לא השתמש בהם פעם שנייה בשנה הבאה.

*מתוך הגדה של פסח, "פניני חיים"

בקשת רבי לוי הברדיצ'ב

כשהיה רבי לוי מברדיצ'ב מגיע בהגדה ל"שאינו יודע לשאול", היה אומר: שאינו יודע לשאול - הרי זה אני, לוי יצחק, איני יודע לשאול אותך - רבש"ע, ואילו ידעתי כלום הייתי מעיז לעשות זאת? איך אהין לשאול אותך מפני מה בא עלינו כל זאת, מדוע אנו נרדפים עד הצואר, מפני מה רשאים שונאינו לענותנו כל כך? אבל כתוב בהגדה "שאינו יודע לשאול - את פתח לו, שנאמר "והגדת לבנך". ואנו, רבש"ע, הרי בניך אנו, איננו מבקשים ממך שתגלה לנו את סתרי הנהגותיך, לכך קצרה בינתינו. אבל פתח נא אתה ואמור: הדברים שמתרחשים עכשיו, מה כוונתם לגבינו, מה הם דורשים מאיתנו, מה אתה, רבש"ע, מודיע לנו דרכם? אין אנו רוצים לדעת מפני מה אנו סובלים, רק דבר אחד מבקשים אנו לדעת, שכל הסבל שאנו סובלים הוא למען שמך.

אין טשטוש של ההיסטוריה

"מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו": אנו למדים כאן שבניגוד לעמים ודתות אחרות, כלל נקוט בידינו שלא מטשטשים את ההיסטוריה שלנו, ולא משנים את העובדות הלא נוחות כדי שנראה יותר טובים, קודם כל, כי את המציאות אי אפשר לשנות, אך בעיקר, אנו לא

מוחקים את הכתמים השחורים בעבר שלנו, אלא, מזכירים אותם - כדי ללמוד מהם את הלקחים, אין אדם עומד על דברי תורה אלא א"כ נכשל בהם, ותמיד עדיף ללמוד מהטעויות של אחרים, ולכן חשוב לכתוב אותם. כמו כן, הדבר יכול לעודד את החוטא, שאולי עלול להתייאש מהאפשרות שלו לתקן את עצמו, אך הנה הוא רואה שכשלונות הן חלק מהעולם הזה, ואם עם ישראל החל את דרכו כעובדי עבודה זרה, ובכל זאת "ועתה קרבנו המקום לעבודתו" - אז גם לו יש תקווה, וה' נותן לו את הכח ומצפה ממנו לשוב.

(הרב מאיר כהנא הי"ד)

כך צורף דיוויד למשחק

מסופר על רבי משה פיינשטיין זצ"ל בהגדה לפסח 'ויגד משה', אשר לצד גאונותו האדירה התעטר במידת ענווה מופלאה, עד שהשפיל עצמו כאזוב לפני ילד קטן, למרות זמנו היקר כל כך. יום אחד עלה הרב לישיבה, ונתקל במסדרון בילד כבן 8, עומד נבוך ליד הטלפון הציבורי. רבי משה פנה אליו ברוך: 'מה שמך, ילד?' 'פיליפ', ענה - הילד. 'האם הנך זקוק לעזרה, פיליפ?' 'אני... רציתי להתקשר להורי, והיה לי אסימון, ואינני מוצאו'. 'חכה כאן, - פיליפ', אמר הרב, 'אני אדאג לך לאסימון'. רבנו הקשיש עלה לבית המדרש ועבר מתלמיד לתלמיד. עודו מחפש אסימון, לאף אחד לא היה. לבסוף נמצא אסימון בקופת הצדקה. רבנו הניח בה את דמי האסימון, ומיהר לרדת אל הילד. והנה, מצא את פיליפ בוכה. 'מה לך פיליפ כי תבכה, הנה האסימון!'. 'אינני זקוק לו כבר', השיב הילד בדמעות. 'כשאמרתי לרב שאני צריך אסימון, מצאתי פה חבר, דייוויד, ורציתי לשחק אתו, ולהודיע להוריי שאאחר להגיע הביתה. אך כיון שהתעכבתי, נטש אותי דייוויד, והלך לשחק עם חברים אחרים...'. 'אנחנו נחפש את דייוויד, והוא ישחק אתך. אל תדאג. אך לפני כן, קח את האסימון, תתקשר הביתה, וקבל רשות מהוריך לאיחור', אמר רבי משה. הילד התקשר, וההורים הסכימו. 'עכשיו', אמר הרב 'נלך לחפש את דייוויד'. הולך רבי משה עם הילד, והנה הם רואים חבורת ילדים משחקים. 'האם דייוויד כאן?' שאל הרב את הילד. פיליפ סקר את החבורה, וקבע - בהחלטיות: 'לא'. הלכו הרב והילד מחבורה לחבורה, עד שפיליפ קרא בצהלה: 'הנה הוא, אבל - - - הוא משחק כבר עם מישהו אחר'... 'בוא', הורה רבנו, וניגש אל שני הילדים ששיחקו יחדיו, ושאל: 'מי הוא דייוויד'? הילדים נבהלו לראות את גדול הדור מתקרב אליהם, ועוד שואל לשמו של אחד מהם. לא ידעו מה חטאו ומה פשעו. 'אני הוא דייוויד', השיב אחד מהם. 'ואיך קוראים לך'? שאל רבי משה את הילד השני. 'מוריץ'. 'יפה. אמור לי, מוריץ; האם - תסכים לשחק בשלישיה, ולצרף אליכם את פיליפ?' מוריץ הנהן בראשו לאות הסכמה. עכשיו פנה רבי משה אל דייוויד: 'אני יודע שחיכית לפיליפ המון זמן, אבל הוא לא היה אשם... אני האשם בכך. היה עליו להודיע להוריו שהוא נשאר לשחק אתך, ולקח לי זמן רב עד שהשגתי עבורו אסימון... התסלח לי על שהתעכבתי, ועכבתי גם אותו?' דייוויד נאות לסלוח... 'בוא פיליפ, התקרב, הם שמחים לשחק אתך', אמר רבנו, ופנה לעלות לישיבה, ולשקוע בעולמה של תורה, לא לפני שווידא שפיליפ אכן השתלב במשחקים...

[מצוות בשמחה / הרב חנניה צ'ולק]

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדואייל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי